

# **Yuhanna'nın Vahyi Kitabı'nda Bildirilen 7 Kilise'ye Ait Görümler İle Apollon İlişkili Olabilir mi?**

Could Visions of the 7 Churches Revealed in John's Book of Revelation Be Associated with Apollo?

Prof. Dr. Mustafa TÖZÜN  
İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD

## **Özet:**

Yeni Ahit'in son bölümünde yer alan "Yuhanna'nın Vahyi Kitabı"nda (Apokalypsis) Aziz Yuhanna İsa Mesih'ten aldığı vahiy ile gelecekte olacaklar hakkında görüşler (vizyonlar) gördü ve gizli anlamları olan bu görüşleri inananlara bildirdi. Bu çalışmamızda, Aziz Yuhanna'nın Vahiy'de bildirdiği Yedi Kilise'ye ait görüşler ile Apollon'un bir ilişkisi olup olmadığı incelenecek ve benzeşmeler tartışılacaktır.

**Anahtar sözcükler:** Aziz Yuhanna, Vahiy, Yedi Kilise, Apollon

## **Abstract:**

In the last chapter of the New Testament, in the "Book of Revelation of John" (Apocalypse), St. John saw visions of what will happen in the future with the revelation he received from Jesus Christ and informed the believers about these visions with hidden meanings. In this study, it will be examined whether there is a relationship between Apollo and the visions of the Seven Churches declared by Saint John in Revelation and the similarities will be discussed.

**Keywords:** Saint John, Revelation, Seven Churches, Apollo

## 1. Giriş:

Apollon ile ilgili daha önceki üç çalışmamızda Apollon'un izini antik İyonya'da sürmeye çalışmıştık. İzmir ve Aydın çevresinde Apollon merkezlerini ziyaret ederek gördüklerimizi ve öğrendiklerimizi kısa makalelere dönüştürmüştük.

Bunlardan birinci çalışma “**Apollon'un Anadolu'daki Ayak İzleri: Klaros Kehanet Merkezi**” ismini taşıyordu ve İzmir'in Menderes ilçesinde yer alan Klaros Kehanet Merkezi'ni tanıtmıştık. Güneş ve güneş ışığı ile ilişkili bir tanrı olan Apollon, aydınlığın karanlıkta kalan gizli bilgileri ortaya çıkaracağı düşüncesiyle bilicilik (kehanet) ilminin de tanrısı olarak kabul edilmiştir. Bu kehanet merkezlerinden biri Yunanistan Delfi'deyken Delfi ile rekabet edecek merkezlerden birisi Klaros idi. Diğer güçlü bir rakipler ise Aydın'ın Didim ilçesinde yer alan Miletos ve Didymaion idi. İkinci ve üçüncü çalışmalarımızı bu merkezler üzerine kurgulamıştık.

“**Apollon'un Anadolu'daki Ayak İzleri II: Miletos Antik Kenti**” isimli çalışmamızda, **filozoflar şehri** olarak adlandırılan Miletos'u özetle tanıtmaya çalışmıştık.

Daha sonraki çalışmamız Didim'de yer alan Apollon Tapınağı (Didymaion) üzerine oldu. “**Apollon'un Anadolu'daki Ayak İzleri III: Didim Apollon Tapınağı**” isimli çalışmada, bu tapınağın Selçuk'taki Efes'e ait Artemis Tapınağı'na eş değer bir tapınak olması için, M.Ö. III. Yüzyılda Miletli mimar **Daphnis** ve Efes'teki Artemis Tapınağı'nın mimarlarından **Paionios** tarafından inşa edildiğinden söz etmiştik.

Antik çağlarda Yunanların, annesi Leto'nun Apollon'u Ege Denizi'nde küçük bir ada olan Delos'ta doğduğuna dair miti yaymalarına rağmen, Antalya'nın Kaş ilçesinin Kalkan beldesi yakınlarındaki bir antik kent olan **Patara**'nın Apollon'un doğduğu yer olması Delos'a göre oldukça güçlü kanıtlara sahiptir.

Bu nedenle ve 2020 yılının ülkemizde “**Patara Yılı**” ilan edildiği de düşünülürse, bir Patara gezisi ile Apollon serisini sürdürmek uygun düşmekteydi. Ancak iş yoğunluğumuz buna imkân vermiyor...

Ancak Anadolu'ya yayılmış Apollon kültürünün, yine Anadolu'dan geçerek dünyaya yayılan Hıristiyanlığın içine nüfuz ettiğini gösteren bir çalışma ile serimizi devam ettirmeyi uygun bulduk.

Gelecek yıllar çalışmalarımızı sürdürebilirse, gezecek çok yer var ve yazacak çok şey...

Anadolu'yu gezmeden başka ülkeleri gezmek ülkemize haksızlık gibi geliyor... Zira Türkiye'nin zenginliği, dünya mirasının önemli bir kısmına sahip olması bir ömür gezmek ve anlatmakla bitmez...

Konumuzdan uzaklaşacağız ama İstiklal Marşımızın şu dizelerini hatırlatmadan edemeyeceğim:

“Bastığın yerleri 'toprak' diyerek geçme, tanı!

Düşün, altında binlerce kefensiz yatanı.

Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır atanı;

Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.”

Ancak cahillik ve kısır dünya görüşleri ile cennet vatanın değeri bilinemez. Ülkenin antik kentlerinden kaçırılan büyük değerler çalanların olduğu kadar çalınmasına engel olmayan bizim de suçumuz.

Anadolu'da Türklerden önce yaşayanların da kültürel değerlerini sahiplenmek ve kendi milli ve dini değerlerimizle harmanlamak bizim vatandaşlık görevimizdir.

Bu Giriş'ten sonra kısaca Apollon kültürüne ait değerlerin Hıristiyanlığa nüfuz edip etmediğini tartışacağımız araştırma konumuza dönüyoruz.

Önce Aziz Yuhanna'yı hatırlayalım.

## 2. Aziz Yuhanna (St. John):

İzmir Konsülü'nde kabul edilen ve kanonik olarak adlandırılan, bugün Hıristiyanların kutsal kitabı olarak bilinen Yeni Ahit'te yer alan dört İncil bulunmaktadır. Bu dört İncil'den birinin yazarı Aziz Yuhanna'dır. Yuhanna'nın M.Ö. 15'de Galile'de doğduğu rivayet edilir. Bundan sonraki bilgileri kutsal kitaptan ve dini kaynaklardan öğreniyoruz. Tartışmalı pek çok husus olmakla birlikte genel kabulleri özetleyeceğiz:

Yuhanna İncil'de Yahya adıyla da anılır (Bu Yahya Vaftizci Yahya değil.). **Zebedi ve Salome**'nin oğludur. Kendisi gibi 'Oniki Havari'den biri olacak Yakup'un kardeşidir. Yuhanna ve Yakup Hz. İsa'nın kuzenleridir (Gerçek kan bağı mı yoksa inanç birlikteliğinin getirdiği akrabalık mı tartışmalı). Anneleri Salome, Hz. Meryem'in kardeşidir. Yuhanna; İsa'nın vaftiz oluşundan çarmıha gerilişine kadar hep yanındadır, İncil'de yer alan pek çok olaya tanık olmuştur. İncil'de geçen İsa'nın sevdiği havarinin Yuhanna olduğu kabul edilmekle beraber, adı net bir şekilde İncil'in ilgili anlatımında geçmemektedir.

Hıristiyan inancına göre, çarmıha gerilmeden sonra İsa'nın dirilişi hadisesi gerçekleşti ve bundan sonra Havari Simun (Petrus) ile Yuhanna'nın Samiriye'ye gitmesi ile Pavlus'un İncil'i tanıtmak için seçtiği üç kişiden (Petrus, Yakup ve Yuhanna) biri olması Yuhanna'nın kilisedeki önemli statüsünü gösterir.

Yuhanna'nın Asya'da (Batı Anadolu, Ege Bölgesi) dini yaymak üzere görevlendirildiği bilinmektedir. Efes'te vaiz verdiği, bulunduğu bilinmekle beraber Meryem Ana'yı da Efes'e getirdiği ve bugünkü Meryem Ana Evi'nin bulunduğu yerde yaşadığı kabul edilmektedir. Bununla beraber Meryem Ana'nın Efes'e geldiği konusunda halen tartışmalar mevcuttur (Bu başka bir çalışmanın konusudur).

### Patmos Adası:

**İmparator Domitianus** zamanında, istemese de İstanbul Patriği olarak görevlendirilmiştir. Bu dönemde yaşlı bir keşiştir. İmparatorluğun ihtişamı ve lüks yaşamını sert dille eleştiren vaazlar vermiş hatta lanet okumuştur ve bunun neticesinde **Patmos Adası**'na sürgün edilmiştir. Patmos Adası'nın haritada yerine bakılacak olursa (Şekil 1) Ege Denizi'nde, Didim'in karşısına düştüğü, Oniki Adaların kuzeyinde yer aldığı görülür. Asya'da (Batı Anadolu) yer alan Yedi Kilise'den en çok Efes'e yakın olduğu anlaşılabilir.

Burada Kilise denilince mimari bir yapı, tapınak değil; inanlılar topluluğu (cemaat) anlaşılmalıdır.

**Patmos Adası**'nın önemi Yuhanna'nın bu adada Vahiy Kitabı'nı yazmış olmasından gelir. İncil'de yazdığı üzere, Yuhanna burada İsa Mesih'i gördüğünü de bildirir. Bir rivayete göre, Meryem Ana da buraya Yuhanna'nın yanına gelmiş ve burada ölmüştür. Bu adada bulunan Yuhanna Manastırı Hıristiyanlar için bir hac merkezi sayılmaktadır.

Yuhanna sürgünden sonra serbest bırakılmıştır. Efes'e dönerken gemisinin battığı ve **Miletos**'ta sahile çıktığı **rivayet edilmektedir.**

Aziz Yuhanna'nın, İmparator Nerva (d. 8 Kasım 30 (ya da 35) – ö. 27 Ocak 98) döneminde öldüğü ve oniki havariden doğal bir ölümle ölen tek havari olduğu kayıtlara geçmiştir. (Ancak aşağıda göreceğimiz üzere Efes'te öldüğüne dair kayıtlar da mevcuttur.) (Kunt, 2014).

### **Yuhanna ve Efes;**

M.S 100'lerin sonlarında Ephesos Piskoposu **Polykrates**, Yuhanna'nın Mezarı'nın Ephesos'ta bulunduğunu, onun **İsa'nın Sevdiği Havari** olduğunu ileri sürüyordu. Yaklaşık 180'de Lugdunum (Lyon) Piskoposu olan **Iremaeus**'a göre de Yuhanna Efes'te (Ephesos) ölmüş, İncil'ini ve Mektuplarını Efes'te (Ephesos), **Vahiy Kitabını da Patnos'ta (Batnos) yazmıştı.**

Bugün, **Selçuk'u ziyaret edenler St. John Kilisesi**'ni ziyaret ettiklerinde Aziz Yuhanna'nın lahdini de görebilirler. **Selçuk'ta Ayasuluk Tepesi**'nin güney yamacındaki basit mezarı üzerine M.S. V. yy. da erken dönem bazilikası inşa edilmiştir. İmparator II. Theodosius (d. 10 Nisan 401 – ö. 28 Temmuz 450), mezarın bulunduğu inanan Şapelin çevresine, bugün kullanılan adıyla Aziz Yuhanna (St. Jean veya St. John) Kilisesi'ni yaptırmıştır.

Bu bazilikanın harap hale düşmesi üzerine, yerine İmparator **Büyük Justinianus** (d.482-ö.565) ve İmparatoriçe Theodora (d.500-ö.548) bugün kalıntıları görülen altı kubbeli kiliseyi inşa ettirmişlerdir. Haç planlı ve 130x65 m boyutlarındaki bu kilise **Efes'te(Efesos) Artemis Tapınağı**'ndan sonra inşa edilmiş en büyük dini yapıdır.

**Ayasuluk (Ayasoluk) kutsal soluk** anlamına gelir ve Yuhanna'nın mezarının soluk aldığına inanılır. Bu mezarın toprağından alınan bir tutam toprağın hastalara şifa getirdiği inancı yayılmıştır. Yuhanna'nın Yortu Günü Katolikler için **27 Aralık**, Ortodokslar için **26 Eylül**'dür. Yuhanna hakkında pek çok efsane bulunmakla birlikte onun ölmediği ve Enoş ve İlyas gibi **göğe yükseltildiğine de inanılmaktadır.** Yuhanna hiç evlenmemiştir. İncil yazarı olarak sembollerinden biri "**Kartal**"dır.

Lyon piskoposu ve kilise tarihçisi **Iremaeus**'a göre de Aziz Yuhanna İ.S. 100'de Trajanus döneminde **Efes'te ölmüştür.**



**Şekil 1.** Ayasuluk Tepesi, Selçuk, İzmir. Aziz Yuhanna'nın mezarı. Arka planda Selçuk Kalesi görünüyor (Not: Kendi çektiğimiz fotoğraflara ulaşamadığımdan internetten bir fotoğraf eklemek zorundayım.). <https://www.arkeogezgin.com/ayasuluk-st-jean-kalesi/> (Erişim: 24.10.2020).

### **Vahiy Hakkında:**

Vahiy bölümü Yuhanna'nın görüşlerinden oluşmaktadır. Yuhanna Rab'den bu görüşleri aldığı sırada Yunanistan'daki Patmos Adası'nda esirdi. Görümlere baktığımız zaman Vahiy bölümünün inanlıların baskı altında olduğu bir dönemde yani imparator Neron'un son zamanlarında ya da Domityan'ın zamanında yazıldığını, bunun takriben M.S. 95-96 yılları olduğunu anlıyoruz. Domityan'ın dönemlerinde inanlılar imparatorun heykeline tapınmayı reddettikleri için baskılara maruz kalmışlardır.

Çalışmamızın aşağıdaki bölümünde Vahiy kitabının Yedi Kilise'ye yazılmış olan ilk üç babını aktarıyoruz (Apollon ile ilgili olduğunu düşündüğümüz yerleri koyu göstereceğiz):

### **3. Vahiy Kitabı ilk üç Bap:**

#### **Birinci Bap**

<sup>1</sup> İsa Mesih'in vahyidir. Tanrı yakın zamanda olması gereken olayları kullarına göstermesi için O'na bu vahyi verdi. O da gönderdiği meleği aracılığıyla bunu kulu Yuhanna'ya ilette. <sup>2</sup> Yuhanna, Tanrı'nın sözüne ve İsa Mesih'in tanıklığına –gördüğü her şeye– tanıklık etmektedir. <sup>3</sup> Bu peygamberlik sözlerini okuyana, burada yazılanları dinleyip yerine getirene ne mutlu! Çünkü beklenen zaman yakındır.

#### **Yedi Kiliseye Selam**

<sup>4-6</sup> Ben Yuhanna'dan, Asya İli'ndeki yedi kiliseye selam! Var olan, var olmuş ve gelecek olandan, O'nun tahtının önünde bulunan yedi ruhtan

ve ölümler arasından ilk doğan, dünya krallarına egemen olan güvenilir tanık İsa Mesih'ten sizlere lütuf ve esenlik olsun.

Yücelik ve güç sonsuzlara dek, bizi seven, kanıyla bizi günahlarımızdan özgür kılmış ve bizi bir krallık haline getirip Babası Tanrı'nın hizmetinde kâhinler yapmış olan Mesih'in olsun! Amin.

<sup>7</sup> İşte bulutlarla geliyor!

Her göz O'nu görecek,

O'nun bedenini deşmiş olanlar bile.

O'nun için dövünecek yeryüzünün bütün halkları.

Evet, böyle olacak! Amin.

<sup>8</sup> Var olan, var olmuş ve gelecek olan, Her Şeye Gücü Yeten Rab Tanrı, **“Alfa ve Omega Ben'im”** diyor.

### **İlk ve Son İsa'dır**

<sup>9</sup> İsa'ya ait biri olarak sıkıntıda, tanrısal egemenlikte ve sabırda ortağınız ve kardeşiniz olan ben Yuhanna, Tanrı'nın sözü ve İsa'ya tanıklık uğruna Patmos denilen adada bulunuyordum. <sup>10</sup> Rab'bin gününde Ruh'un etkisinde kalarak arkamda borazan sesine benzer yüksek bir ses işittim. <sup>11</sup> Ses, **“Gördüklerini kitaba yaz ve yedi kiliseye, yani Efes, İzmir, Bergama, Tiyatira, Sart, Filadelfya ve Laodikya'ya gönder”** dedi.

<sup>12-13</sup> Bana sesleneni görmek için arkama döndüm. Döndüğümde **yedi altın kandillik ve bunların ortasında, giysileri ayağına kadar uzanan, göğsüne altın kuşak sarınmış, insanoğluna benzer birini gördüm.** <sup>14</sup> Baş, saçı ak yapağı gibi beyaz, kar gibi bembeyazdı. Gözleri alev alev yanan ateşti sanki. <sup>15</sup> Ayakları, ocakta kor haline gelmiş parlak tunca benziyordu. Sesi, gürül gürül akan suların sesi gibiydi. <sup>16</sup> Sağ elinde yedi yıldız vardı. Ağzından iki ağızlı keskin bir kılıç uzanıyordu. Yüzü bütün gücüyle parlayan güneş gibiydi. <sup>17</sup> O'nu görünce, ölü gibi ayaklarının dibine yığıldım. O ise sağ elini üzerime koyup şöyle dedi: **“Korkma! İlk ve son Ben'im.** <sup>18</sup> Diri Olan Ben'im. Ölmüştüm, ama işte sonsuzluklar boyunca diriyim. Ölümün ve ölümler diyarının anahtarları bendedir. <sup>19</sup> Bunun için gördüklerini, şimdi olanları ve bundan sonra olacakları yaz. <sup>20</sup> **Sağ elimde gördüğün yedi yıldızla yedi altın kandilliğin sırrına gelince, yedi yıldız yedi kilisenin melekleri, yedi kandillikse yedi kilisedir.”**

### **İkinci Bap:**

#### **Efes'teki Kiliseye**

<sup>1</sup> “Efes'teki kilisenin meleşine yaz. **Yedi yıldız sağ elinde tutan, yedi altın kandilliğin ortasında yürüyen şöyle diyor:** <sup>2</sup> ‘Yaptıklarımı, çalışkanlığımı, sabrını biliyorum. Kötü kişilere katlanamadığımı da biliyorum. Elçi olmadıkları halde kendilerini elçi diye tanıtanları sınadın ve onları yalancı buldun. <sup>3</sup> Evet, sabırlısın, adım uğruna acılara dayandın ve yılmadın. <sup>4</sup> Ne var ki, bir konuda sana karşıyım: Başlangıçtaki sevginden uzaklaştın. <sup>5</sup> Bunun için, nereden düştüğünü anımsa! Tövbe et ve başlangıçta yaptıklarını sürdür. Tövbe etmezsen, gelip kandilliğini yerinden kaldırırım. <sup>6</sup> Yine de olumlu bir yanın var: Nikolas yanlılarının yaptıklarından nefret ediyorsun; ben de nefret ederim. <sup>7</sup> Kulağı olan, Ruh'un kiliselere ne dediğini işitsin. Galip gelene Tanrı'nın cennetinde bulunan yaşam ağacından yeme hakkını vereceğim.’”

### **İzmir'deki Kiliseye**

<sup>8</sup> “İzmir'deki kilisenin meleğine yaz. Ölmüş ve yaşama dönmüş, **ilk ve son olan şöyle diyor:** <sup>9</sup> ‘Sıkıntılarını, yoksulluğunu biliyorum. Oysa zenginsin! Yahudi olduklarını söyleyen, ama Yahudi değil de Şeytan'ın havrası durumunda olanların iftiralarını biliyorum. <sup>10</sup> Çekmek üzere olduğun sıkıntılardan korkma! Bak, denenesiniz diye İblis içinizden bazılarını yakında zindana atacak. On gün sıkıntı çekeceksiniz. Ölüm pahasına da olsa sadık kal, sana yaşam tacını vereceğim. <sup>11</sup> Kulağı olan, Ruh'un kiliselere ne dediğini işitsin. Galip gelen, ikinci ölümden hiçbir zarar görmeyecek.’ ”

### **Bergama'daki Kiliseye**

<sup>12</sup> “Bergama'daki kilisenin meleğine yaz. **İki ağızlı keskin kılıca sahip olan** şöyle diyor: <sup>13</sup> ‘Nerede yaşadığımı biliyorum; Şeytan'ın tahtı oradadır. Yine de adıma sınımsız bağlısın. Aranızda, **Şeytan'ın yaşadığı yerde öldürülen** sadık tanığım Antipa'nın günlerinde bile bana olan imanını yadsımadın. <sup>14</sup> Ne var ki, birkaç konuda sana karşıyım: Aranızda Balam'ın öğretilerine bağlı olanlar var. Putlara sunulan kurbanların etini yemeleri, fuhuş yapmaları için İsrailoğulları'nı ayartmayı Balak'a öğreten Balam'dı. <sup>15</sup> Bunun gibi, sizin aranızda da Nikolas yanlılarının öğretilerine bağlı olanlar var. <sup>16</sup> Bunun için tövbe et! Yoksa yanına tez gelir, **ağızındaki kılıçla onlara karşı savaşırım.** <sup>17</sup> Kulağı olan, Ruh'un kiliselere ne dediğini işitsin. Galip gelene saklı mandan vereceğim. Ayrıca, ona beyaz bir taş ve bu taşın üzerinde yazılı olan yeni bir ad, alandan başka kimsenin bilmediği bir ad vereceğim.’ ”

### **Tiyatira'daki Kiliseye**

<sup>18</sup> “Tiyatira'daki kilisenin meleğine yaz. **Gözleri alev alev yanan ateşe, ayakları parlak tunca benzeyen Tanrı'nın Oğlu** şöyle diyor: <sup>19</sup> ‘Yaptıklarını, sevgini, imanını, hizmetini, sabrını biliyorum. Son yaptıklarının ilk yaptıklarını aştığını da biliyorum. <sup>20</sup> Ne var ki, bir konuda sana karşıyım: Kendini peygamber diye tanıtan İzebel adındaki kadını hoşgörüyü karşılıyorsun. Bu kadın öğretisiyle kullarını saptırıp fuhuş yapmaya, putlara sunulan kurbanların etini yemeye yöneltiyor. <sup>21</sup> Tövbe etmesi için ona bir süre tanıdım, ama fuhuş yapmaktan tövbe etmek istemiyor. <sup>22</sup> Bak, onu yatağa düşürecek; onun yaptıklarından tövbe etmezlerse, onunla zina edenleri de büyük sıkıntılarının içine atacağım. <sup>23</sup> Onun çocuklarını salgın hastalıkla öldürecek. O zaman bütün kiliseler, gönülleri ve yürekleri denetleyen ben olduğumu bilecekler. Her birinize yaptıklarınızın karşılığını vereceğim.

<sup>24-25</sup> “ ‘Ama size, yani Tiyatira'da bulunan öbürlerine, bu öğretiyi benimsememiş, Şeytan'ın sözde derin sırlarını öğrenmemiş olanların hepsine şunu söylüyorum: Ben gelinceye dek sizde olana sınımsız sarılın. Üzerinize bundan başka bir yük koymuyorum. <sup>26-28</sup> Ben Babam'dan nasıl yetki aldım, galip gelene, yaptığım işleri sonuna dek sürdürene ulusların üzerinde yetki vereceğim.

Demir çomakla güdecek onları,

Çömlek gibi kırıp parçalayacaktır.

Galip gelene sabah yıldızını da vereceğim. <sup>29</sup> Kulağı olan, Ruh'un kiliselere ne dediğini işitsin.’ ”



### Üçüncü Bap:

#### Sart'taki Kiliseye

<sup>1</sup>“Sart'taki kilisenin meleğine yaz. **Tanrı'nın yedi ruhuna ve yedi yıldız sahib** olan şöyle diyor: ‘Yaptıklarımı biliyorum. Yaşıyorsun diye ad yapmışsın, ama ölüsün. <sup>2</sup> Uyan! Geriye kalan ve ölmek üzere olan ne varsa güçlendir. Çünkü yaptıklarının Tanrım'ın önünde tamamlanmamış olduğunu gördüm. <sup>3</sup> Bu nedenle neler aldığını, neler işittiğini anımsa. Bunları yerine getir, tövbe et! Eğer uyanmazsan, hırsız gibi geleceğim. Hangi saatte geleceğimi hiç bilemeyeceksin. <sup>4</sup> Ama Sart'ta, aranızda giysilerini lekelememiş birkaç kişi var ki, beyazlar içinde benimle birlikte yürüyecekler. Çünkü buna layıktırlar. <sup>5</sup> Galip gelen böylece beyaz giysiler giyecek. Onun adını yaşam kitabından hiç silmeyeceğim. Babam'ın ve meleklerinin önünde o kişinin adını açıkça anacağım. <sup>6</sup> Kulağı olan, Ruh'un kiliselere ne dediğini işitsin.’ ”

#### Filadelfya'daki Kiliseye

<sup>7</sup>“Filadelfya'daki kilisenin meleğine yaz. Kutsal ve gerçek olan, **Davut'un anahtarına sahip olan, açtığını kimsenin kapayamadığı, kapadığını kimsenin açamadığı kişi** şöyle diyor: <sup>8</sup> ‘Yaptıklarımı biliyorum. İşte önüne kimsenin kapayamayacağı açık bir kapı koydum. Gücünün az olduğunu biliyorum; yine de sözüme uydun, adımı yadsımadın. <sup>9</sup> Bak, Şeytan'ın havrasından olanları, Yahudi olmadıkları halde Yahudi olduklarını ileri süren yalancılara öyle edeceğim ki, gelip ayaklarına kapanacak, benim seni sevdiğimi anlayacaklar. <sup>10</sup> Sözüme uyarak sabırla dayandın. Ben de yeryüzünde yaşayanları denemek için bütün dünyanın üzerine gelecek olan denenme saatinden seni esirgeyeceğim. <sup>11</sup> Tez geliyorum. Tacını kimse elinden almasın diye sahip olduğuna sımsıkı sarıl. <sup>12</sup> Galip geleni Tanrım'ın Tapınağı'nda sütun yapacağım. Böyle biri artık oradan hiç ayrılmayacak. Onun üzerine Tanrım'ın adını, Tanrım'a ait kentin –gökten Tanrım'ın yanından inen yeni Yeruşalim'in– adını ve benim yeni adımlı yazacağım. <sup>13</sup> Kulağı olan, Ruh'un kiliselere ne dediğini işitsin.’ ”

#### Laodikya'daki Kiliseye

<sup>14</sup>“Laodikya'daki kilisenin meleğine yaz. Amin<sup>[a]</sup>, sadık ve gerçek tanık, Tanrı yaratılışının kaynağı şöyle diyor: <sup>15</sup> ‘Yaptıklarımı biliyorum. Ne soğuksun, ne sıcak. Keşke ya soğuk ya sıcak olsaydın! <sup>16</sup> Oysa ne sıcak ne soğuksun, ılıksın. Bu yüzden seni ağzımdan kusacağım. <sup>17</sup> Zenginim, zenginleştim, hiçbir şeye gereksinmem yok diyorsun; ama zavallı, acınacak durumda, yoksul, kör ve çıplak olduğunu bilmiyorsun. <sup>18</sup> Zengin olmak için benden ateşte arıtılmış altın, giyinip çıplaklığının ayıbını örtmek için beyaz giysiler, görmek için gözlerine sürmek üzere merhem satın almanı salık veriyorum. <sup>19</sup> Ben sevdiklerimi azarlayıp terbiye ederim. Onun için gayrete gel, tövbe et. <sup>20</sup> İşte kapıda durmuş, kapıyı çalıyorum. Biri sesimi işitir ve kapıyı açarsa, onun yanına gireceğim; ben onunla, o da benimle, birlikte yemek yiyeceğiz. <sup>21</sup> Ben nasıl galip gelerek **Babam'la birlikte Babam'ın tahtına oturdumsa**, galip gelene de benimle birlikte tahtıma oturma hakkını vereceğim. <sup>22</sup> Kulağı olan, Ruh'un kiliselere ne dediğini işitsin.’ ”



#### 4. Yedi Kilise Hakkında:

Bu yedi kilisenin inanlılar toplulukları olduğunu söylemiştik. Rab tarafından yedi kilise yedi melektir ve her bir melek kendi kilisesinin bütününe temsil eder.

Ramazan Kurtoğlu'nun anlatımıyla Yedi Kilise hakkında bilgileri ve bu kiliselerin günümüze de yansıyan, Evanjelist inancına göre yüklenmiş anlamlarını özetleyelim:

“1) EFES KİLİSESİ: Efes M.Ö. 1000 yılında kurulmuş. Yunanca ‘**bakıyorum**’ demektir. Diğer anlamları seven-arzu edilendir. İlk sevgisini yitiren kilise (M.S. 1. Ve 2. yüzyıl). (Not: **Vahiy'n yazıldığı Patmos'a en yakın kent**).

2) İZMİR KİLİSESİ: Baskı gören kilise, (M.S. 2. Ve 4. yüzyıllar). İzmir M.Ö. 1000 yıllarında kurulmuş. Lidyalılar şehri yıktı. Büyük İskender M.Ö. 4. Yüzyılda yenden kurdu. (Not 1: **Efes'ten sonra Patmos'a en yakın kent. Not 2: Smyrna (İzmir) bir Amazon kraliçesidir ve kente onun adı verilmiştir.**)

3) BERGAMA KİLİSESİ: Dünya ile uzlaşan ruhban kilise. (M.S. 4. Ve 6. yüzyıl). **Pirgos (Kule) ve Gamos (Düğün)** kelimelerinin birleşimidir (Not: Vahiy'de Bergama'daki Kilise'ye bölümünde ‘**Şeytan'ın yaşadığı yerde öldürülen**’ tabiri geçiyor. Bu Şeytan ZEUS olmalıdır. Zira Bergama'da ZEUS ALTARI yer almaktaydı. Bu altar bugün Berlin Müzesi'ndedir. Bergama'ya geri getirilmesini ümit etmekteyiz. Konumuz gereği düşünelim. ZEUS APOLLON'un da BABASIDIR.)”

4) TİYATİRA KİLİSESİ (Akhisar Kilisesi): Örf'e bağlı karanlık çağ kilisesi. (M.S. 6. Ve 15. yüzyıl). Tiyatira Bergama'nın 60 km güneydoğusundadır. ‘Tiyatira’ Yunanca ‘tyyo’dan gelir ve anlamı **daimi kurbandır**.

5) SART KİLİSESİ (Salihli Kilisesi): Uyanıp ta tekrar uykuya dalan reform kilisesi. (1517-1648 arası). Burası Akhisar'ın 50 km güneyindeki dağın eteğindedir. Sart'ın anlamları; **sıyrılanlar, tazelenmiş ve ölçü ipi** gibidir. Evanjelizm'e göre Protestanlığın belirlediği zamana işaret eder.

6) FİLADELFIYA KİLİSESİ (Alaşehir Kilisesi): Evanjelizm'e göre azınlık misyon kilisesi (1700-1900 arası). Sart kilisesinin 40 km güneydoğusundadır. Filadelfiya'nın anlamı **kardeşlik sevgisidir**.

7) LAODİKYA KİLİSESİ (Pamukkale, Denizli): İmandan dönen, ılıklaşan kilise (1900'dan günümüze). Filadelfiya Kilisesi'nin 70 km. güneydoğusundadır. Laos (Halk) ve Diki (Karar veya hüküm), Laodikya ‘Halkın Kararı’ anlamındadır. Evanjelizm'e göre günümüzde ne sıcak ne soğuk olan, ılıklaşmış bu kilisenin temsil ettiği inanç dünyada yaşıyor. Dünyada Kutsal Kitap ve Kutsal Ruh'un buyruğu değil, halkın arzusuna göre vaaz verilmekte ve yönetim sergilenmektedir (Kurtoğlu, 2016).



Şekil 2. Efes'te Mustafa TÖZÜN. (Eylül, 2014)

### Yedi Kilise Neden Küçük Asya'da (Ege bölgesinde)?

Bu arada neden Küçük Asya'da bu kiliseler yaşam bulabilmiş sorusu akla gelebilir. Bilindiği gibi İsa bir Yahudi idi. Kudüs ve çevresinde öğretisini yaymaya çalışmıştı. Ancak yine İncillerden öğrendiğimiz üzere Yahudi din adamlarının nüfuz kaybına yol açan İsa öğretisi onların Roma Valisi'ni de kızkırtarak İsa'dan kurtulma çabalarıyla sonuçlanmıştı. Dolayısıyla İsa'nın bedenli hayatı son bulduktan sonra ilk Hıristiyan topluluğu Yeruşalim (Kudüs) ve çevresinde tutunamazdı. Bu dönemde Kudüs ve çevresi gibi bugünkü İtalya, Yunanistan ve Türkiye toprakları da Roma hâkimiyeti altındaydı. İmparatorluğun başkenti Roma ve yakın çevresi de, Kudüs ve çevresi gibi, ilk Hıristiyanlara daha çok siyasal nedenlerle karşıydı. İmparatorluğun başkenti Roma ve çevresinde gelişecek yeni bir din siyasi birliği de ortadan kaldırılabildi. Özellikle “apokalips (Vahiy)”in yazıldığı dönem, M.S. 95 yılına doğru, imparator **Domitianus**'un en ağır işkence ve cezaları uyguladığı dönemdi. Bu nedenle ilk Hıristiyan toplulukları Küçük Asya'da (Ege Bölgesi) kendilerine yaşam alanı bulabildi.



**Şekil 3.** Hadrianus Tapınağı, Efes (İ.S. 117-138), (Fotoğraf: Eylül, 2014)

Roma imparatorluğunun Asya eyaleti, yani **Küçük Asya** bu her iki çevreden de uzakta, özel konum ve özel koşulların sağladığı göreceli bir rahatlık içindeydi. Bu zenginlik ortamında ezilenlerin çok olması, tüm dünyanın bütün dinlerinin kaynaşıp karşılıklı hoşgörü ya da vurdumduymazlıkla bir arada bulunması, siyasal ayrıcalıklar ve baskı merkezlerinden göreceli uzaklık bu yeni dinin aynı kara parçası üstünde, Küçük Asya'da, yani Anadolu'da daha bir kolaylıkla yayılmasında ve ilk kilise topluluklarının oluşmasında rol oynamıştı.



**Şekil 4.** Hadrianus Kapısı, Efes (İ.S. 117'de yapımı başladı. Üç katlı Dini Alay Yolu'nun Ortygia'ya giden sapağını gösterir), (Fotoğraf: Eylül, 2014).

Yine de ilk Hıristiyanların dağlarda, mezarlıklarda, ücra yerlerde gizli toplanmaları bir gerekliliktir. Bu nedenle bugün anladığımız anlamda kiliseden ziyade İncil'de geçen yedi kiliseyi yedi topluluk olarak anlamaktayız. Yedi sayısının da kutsallığı, burada üzerinde durulması gereken bir husustur. Yedi gök yedi yerin var olması gibi yedi sayısı bütünü temsil



etmektedir. Sayılan Yedi Kilise ile aslında Vahiy'in yazıldığı dönemdeki tüm Hıristiyan toplulukları, günümüzde ise tüm dünya Hıristiyan inanlıları anlaşılmalıdır (Varış, 2000).



Şekil 5. Yedi Kilise ve Vahiy'in yazıldığı Patmos (Batnaz) Adası  
([https://tr.wikipedia.org/wiki/Yedi\\_Kilise](https://tr.wikipedia.org/wiki/Yedi_Kilise) (Erişim: 23.10.2020))

##### 5) Yuhanna'nın Vahiy'ndeki Rab İsa ile Apollon benzeşmeleri:

Bu çalışmamızın ana konusunu oluşturan bölüme geldik.

Buraya kadarki anlatılanlardan bir Tablo çıkaralım ve Yuhanna'nın Vahiy'de 7 Kilise'ye yazdıklarında yer alan görümlerine göre Rab İsa'nın sıfatlarını yazalım:

**Tablo 1.** Yuhanna'nın Vahiy'de 7 Kilise'ye yazdıklarında yer alan görümlerine göre Rab İsa'nın sıfatları

No	Sıfatlar
1	Alfa ve Omega (A ve Z'nin karşılığı olarak Başlangıç ve Son) Olmak
2	Yedi altın kandillik ortasında yürümek
3	Sağ elinde yedi yıldız taşımak
4	Göğsünde altın kuşak bulunmak
5	Giysileri ayağına kadar uzanmak
6	Gözleri alev alev yanan ateşe benzemek
7	Başı, saçları ak, kar gibi bembeyaz
8	Yüzü parlayan güneş gibi
9	Ağzında iki ağızlı keskin kılıç
10	Ayakları parlak tunca benziyor
11	Davut'un anahtarına sahip (açtığını kimse kapayamaz, kapadığını kimse açamaz)
12	Babası ile birlikte Babası'nın tahtına oturan

**Tayyar Gürdal** “Anadolu’da Apollon Kültü” isimli tezinde Anadolu’da Apollon kültürünün yayılışını detaylı bir biçimde sunmaktadır. Bu çalışmadan, konumuzla ilgili olarak, sadece Yedi Kilise’nin kurulduğu yerleşim yerlerinde ve yakın yerlerde Apollon’a verilen sıfatları (epitheton) aktaralım:

“(…)

Annesi **Leto** ile birlikte ana tanrıça figürü çerçevesinde dişil güçleri temsil eden **Artemis** ve eril güçlerin simgesi **Apollon**, özellikle Batı Anadolu’da özel bir konuma sahiplerdir. Bölgelere ve etnik kökene göre isimleri ve/veya biçimleri değişse de özde birbirinin aynı, dişil güçten doğan ancak eril güçle ikiz bir tanrı algısı ön plana çıkar.

(…)

#### **SMYRNA ve EFES:**

Smyrna’da Apollon kültürü ile ilgili yazılı belgeler, kentin yeni yerine taşınması sonrasında görülmeye başlar. Hellenistik Çağ öncesinde kültü işaret edebilecek herhangi bir yazılı belge ele geçmemiştir. M.Ö. 1.yy.’dan itibaren görülmeye başlayan örneklerde Apollon, **Phoibos** veya **Kisalaudenos** sıfatları ile anılmaktadır.

Apollon’un **Phoibos** sıfatının geçtiği adak yazıtlarından bir tanesinde yer alan kabartmada, **kısa bir tunik giymiş** olan tanrı, **çift ağızlı baltası** omuzunda, önündeki sunağa sunu taşı ile libasyon yaparken betimlenmiştir. Apollon, bu ikonografisi ile Phrygia’da sıkça karşımıza çıkmasına rağmen, bölge için yabancıdır.

**Kisalaudenos** sıfatı ise, sadece Smyrna’ya özgüdür ve kentin yerli tanrısıdır. Sıfat, –enos son eki nedeniyle bir mevki veya yer adını ifade ediyor olmalıdır.

(…)

#### **BERGAMA yakınlarında Gryneion:**

(…) Günümüzde Bergama’nın 30 km. güneyindeki Temaşa burnu ve çevresine lokalize edilen Gryneion, M.Ö.3.yy. sonrasında Myrina’ya bağlı bir kutsal alan görünümündedir.

Apollon’un, **Gryneios, Gryneus** sıfatı ile onurlandırılmış olduğu belgelenir. Apollon Gryneios kutsal alanı ve kehanet merkezi ile ilgili en önemli bilgi kaynağımız, M.Ö. 2.yy.’a tarihlendirilen ve Kaunos’da ele geçmiş olan bir kehanet metnidir. Apollon’un Leto’nun oğlu Phoibos olarak da anıldığı yazıtta; Kaunos’luların Apollon Gryneios’a bol ürünli bir hasat elde edebilmek için hangi tanrıları onurlandırmaları gerektiğini sordukları, tanrının da dizeler halinde verdiği cevapta, bu tanrıların Apollon ve Zeus (Not: Apollon’un Babası) olduğunu bildirdiği görülmektedir.

Apollon Gryneios, görsel olarak Myrina sikkeleri üzerinde, karakteristik özellikleri ile karşımıza çıkar. M.Ö. 2.yy.’dan itibaren tanrının; **belden üstünü açıkta bırakan bir giysi içerisinde, sol elinde kutsal şeritlerin veya kurban iplerinin(infule) sarktığı bir defne dalı, sağ elinde bir sunu taşı, ayağının dibinde bir omphalos, ve amphora ile birlikte betimlenmiş** olduğu görülür.

Kehanet merkezi bulunan kent sikkelerinin hemen hepsinde gördüğümüz **omphalos**, Gryneios için de kehanet becerisini simgelemektedir.

### **BERGAMA:**

(...) Günümüze kadar Bergama'ya dönüşen antik ismini koruyarak gelen **Pergamon**, özellikle M.Ö. 3.yy.'dan sonra Anadolu'nun en önemli kentlerinden biri konumunda olmuştur. Kentin baş tanrısı Asklepios olmasına rağmen, Apollon'un da **Pythios** sıfatı ile tapınım gördüğünü yazıtlar aracılığı ile saptayabilmek mümkündür.

(...)

Bölgede Apollon'un, **Tarsenos** sıfatı ile de onurlandırıldığı, Soma yakınlarında ele geçen bir yazıt aracılığı ile tanımlanır. M.Ö. 185 yılına tarihlendirilen yazıt, II.Eumenes'in kardeşi Attalos'a yazdığı bir mektubun kopyasıdır. Mektupta, **Apollon Tarsenos** din birliğinin (katoikoi) vergiden muaf olması konu edilmektedir. Vergiden muaf olmak isteyecek kadar büyümüş olan birliğin varlığı, Apollon'un bölgede Tarsenos sıfatı ile bir kutsal alanın olduğunu kanıtlar. Ancak bu yazıt dışında herhangi bir veri ele geçmemiştir.

Hierapolis'in kuzeydoğusunda, bereketli Hyrgaleis (Baklan) ovasında yer alan Eumeneia, Bergama kralı II. Eumenes tarafından M.Ö. 197-159 yılları arasında kurulmuştur<sup>451</sup>.

Apollon, Eumeneia antik kentinde sokakları, yolları, kapıları, evin içini ve dışını koruyan koruyucu tanrı anlamlarını içeren, **Propylaios** sıfatı ile onurlandırılmıştır. Propylaios sıfatının geçtiği Eumeneia adak yazıtlarından iki tanesi, **çift ağızlı bir balta** kabartmasını çevreler. Bu yazıtlardaki çift ağızlı balta kabartması, tanrının sembolü olarak yer almaktadır.

**Apollon Propylaios**, Eumeneia için taşıdığı çift ağızlı balta ile karakteristiktir ve Phrygia'da Lairbenos ve Kareios sıfatları altında da Apollon'un, çift ağızlı baltası, hatta **başında ışın tacı** ile birlikte betimlendiğini görürüz.

### **TİYATEİRA:**

(...) Apollon kültü, kötülüklerden kurtarıcı ve koruyucu tanrı **Apollon Soter**'e adanmış bir adak steli ile de kanıtlanabilmektedir. Apollon, Soter sıfatı ile, Pisidia'da Apollonia'da, İonia'da Kolophon'da, Lydia'da Troketta ve **Thyateira**'da ve Pamphylia'da Perge'de de karşımıza çıkmaktadır. Stel üzerinde yüksek kabartma olarak, cepheden, **omzundaki şal dışında çıplak görünen tanrı; dirsekten kırılarak öne uzattığı sol elinde yay, serbest duran sağ elinde ise ok ile birlikte betimlenmiştir.**

(...)

Anadolu'da Makedonya'lı askerler için kurulmuş olduğunu bildiğimiz koloni kentlerinden biri olan Thyateira, günümüzde Manisa ili Akhisar ilçesinde yer almaktadır.

Apollon'un yoğun bir biçimde saygı gördüğünü yazıtlar aracılığı ile saptayabildiğimiz kentte, külte ilişkin veriler, Erken İmparatorluk Çağı ile birlikte başlamaktadır. Dikdörtgen biçimli bir sunak üzerinde tanrının, **Tyrimnos** sıfatı ile onurlandırıldığını gösteren yazıt, külte ilgili en erken bilgilerimizin kaynağını oluşturmaktadır. Yazıtın içeriğinden, Apollon Tyrimnos'un, kent dışında bir kutsal alanı olduğunu ve kentin baş tanrısı olduğunu öğreniriz.

Tyrimnos sıfatının, ya Apollon kutsal alanın bulunduğu yer veya mevki adından kaynaklandığı ya da kentin yerel kahramanı ile özdeşleştirilmesi sonucunda ortaya çıktığı düşünülmektedir.

(...) Apollon tüm örneklerde; **ayakta, çıplak, sağ elinde defne dalı ve sol omzunda çift ağızlı bir balta** ile görülmektedir.

(...) Anadolu'nun güce işaret eden yaygın kutsal sembolü olan çift ağızlı balta, tüm örneklerde Apollon'un elindedir. Bir sikke örneğinde, Athena ve Zeus, samimi bir havada birbirlerine dönük olarak duruyorlarken, Apollon, Zeus'un arkasından onlara bakmaktadır. Sikkeyi tasarlayanlar, **tanrıyı ikinci plana itmeye çalışmışlarsa da, güç sembolü ironik biçimde Apollon'dadır.**

#### **SARDES:**

Örnek bir yazıt; M.Ö. 2.yy.'ın ortasına tarihlendirilen ilk örnek, Pleura'daki Apollon tapınağının kutsal gelirlerinden sorumlu olan bir rahibin, kutsal alanların tümünden sorumlu kraliyet rahibine ilettiği ricayı ve kraliyet rahibinin cevabını içermektedir. Pleura'lı Apollon'un kutsal alanının varlığına şüphesiz kanıt oluşturan stelin, kutsal alanda dikili duruyor olduğunu da yine yazıtın içeriğinden öğreniyoruz.

(...)

M.Ö. 2-1. yy.'a tarihlendirilen Sardes sikkelerinde Apollon; **ayakta, çıplak, aşağı doğru uzattığı sol elinde bir defne dalı, öne doğru uzattığı sağ elinin üzerinde bir karga ile** birlikte betimlenmiştir. Defne çelengi ile çevrelenmiş olan tanrının bu betimi, Tiberius (M.S. 14-37) dönemi sikkelerinde de devam eder.

#### **PHILADELPHIA:**

Kentte Apollon kültürünü belgeleyen tek yazıt, M.Ö. 279-267 yıllarına tarihlendirilen mermer bir sınır taşının üzerinde yer almaktadır. Kentin 3 km. güneydoğusunda yer alan Badınca köyünde bulunan yazıtta, Apollon, **Toumoundos** sıfatı ile anılmaktadır. Üzerinde bölge'de Apollon'la özdeş olan **çift ağızlı balta** kabartmasının yer aldığı sınır taşı, Apollon tapınağının sınırını belirliyor olması bakımından önemlidir.

Külte işaret eden tek bir örneğe sahip olsak da, Philadelphia'da kent dışında, **Apollon Toumoundos'a** adanmış bir kutsal alanın var olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

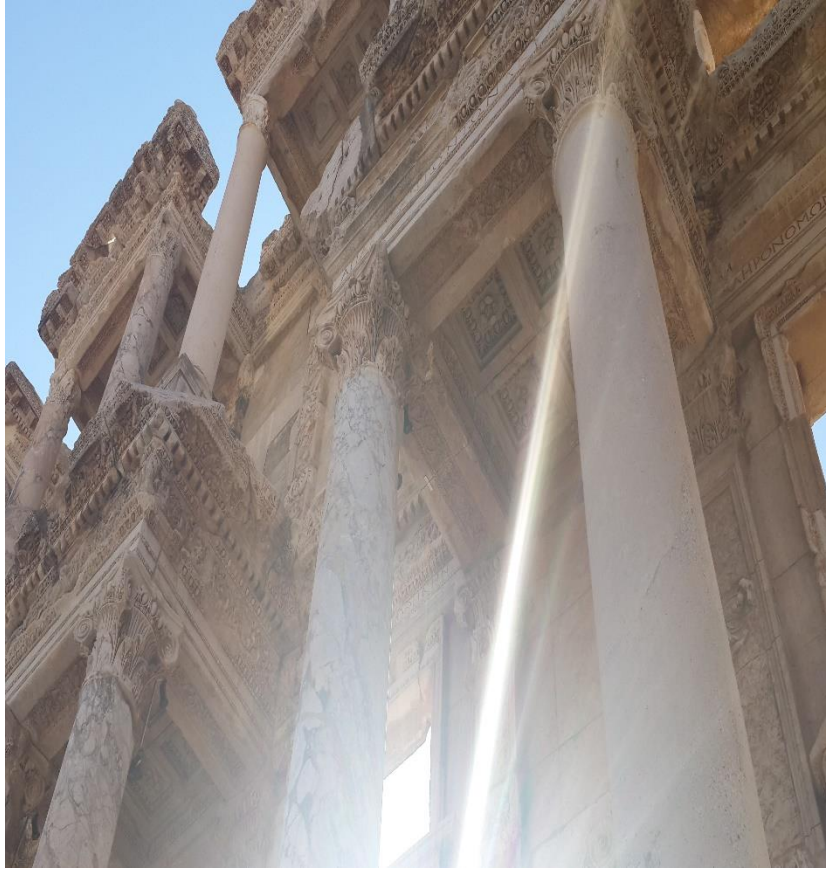
M.Ö. 2.yy.'ın sonu - 1.yy. arasına tarihlendirilen kent sikkelerinin ön yüzlerinde sığağı ile birlikte betimlenen Artemis başı yer almaktadır. Sikkelerin arka yüzünde ise Apollon, **bir taht üzerinde, sol kolunu bir**



**lyra-kitharaya dayamış, öne uzattığı sağ elinde sunu taşı tutarken** görülmektedir. Taht arkılığı üzerinde bir **karga** takip edilebilir. Artemis ile ortak külte işaret edebilecek bu örnekler dışında, yine aynı dönem sikkelerinin arka yüzlerinde **defne çelengi ile çevrelenmiş lyra-kithara bezemesi** görülmektedir.

#### **LAOADIKEA:**

**Phoibos**, Homeros'un İlyada'sından itibaren bir sıfattan öte Anadolu için adeta ikinci bir isim konumundadır. Antik metinlerde, Erythrai, Kolophon, Miletos, Sidyma, Motella, Sebastai ve **Laodikeia**, Lykos kentlerinde ele geçen yazıtlar üzerinde, Anadolu adıyla özdeş olarak kullanılmıştır. Bir tanımlamanın ötesine geçen ve Homeros'tan itibaren artık isimleşen **Phoibos**, **güneş ile özdeşleştirilir** ve **çok parlak** anlamını verir. **Anadolu için öyle bir güneş tanrısıdır ki; tüm iyilikler ondan gelir, ürünler onun sayesinde büyür, meyveler onun ışığı ve ısı ile olgunlaşır, ışığı bataklıkları kurutur ve hastalıkları def eder. Bu özellikleri ile, Anadolu'nun toprak ve bereket ile özdeşleştirilen ana tanrıçasının eril hali gibidir."** (Gürdal, 2007)



**Şekil 6.** Celsus Kütüphanesi, Efes (İ.S. 100-110), Gaius Iulius Aquila tarafından babası Senatör Tiberius Iulius Celsus Polemaeus için yaptırılmıştır, (Resmin altından parlayan güneş ışıkları bana Apollon Phoibos'u çağırıştırıyor) (Fotoğraf: Eylül, 2014)

#### **6) Yuhanna'nın İsa Betimlemesi ile 7 Kilise Bölgesi'nde Apollon Betimlemesi Arasındaki Benzeşmeler:**

Yukarıda Yuhanna'nın Vahyi'nde ilgili baplarında Rab İsa'nın betimlemesini ve 7 Kilise'nin kurulduğu kentlerde Apollon'un sıfatlarını gördük.

Apollon kentten kente çeşitli betimlemeler ve sıfatlar almaktayken, burada sadece 7 kilisenin bulunduğu kentlerdeki sıfatlarını görmemiz dahi bu çeşitliliği anlamamıza yetti. Apollon'un ortak özellikleri gözden geçirildiğinde Yuhanna'nın Vahyi'ndeki Rab İsa ile oldukça benzeştiği görülmektedir.

Yedi Kilise kentlerinde olmayıp başka yerlerdeki Apollon'un sıfatları ile Rab İsa benzeşmesi daha da kuvvetlenmekte olup konuyu daha da uzatmamak için bu sıfatlara sadece Tablo 2'de yer verilmiştir.

**Tablo 2.** Vahiy Kitabı'nda Rab İsa'nın ve Apollon'un sıfatlarının karşılaştırılması

No	Rab İsa'nın sıfatları	Apollon'un sıfatları
1	Alfa ve Omega (A ve Z'nin karşılığı olarak Başlangıç ve Son) Olmak	<b>Halikarnassos'da</b> sıfatlarından biri <b>Arkhegetes, başlangıçta rehberlik eden, kurucu</b> anlamlarını içermektedir.
2	Yedi altın kandillik ortasında yürümek	<b>Phoibos sıfatı, güneş ile özdeşleştirilir ve çok parlak</b> anlamını verir. Kandillikler ile parlaklık arasında benzeşme var. Ancak yedi sayısı ile Apollon ilişkisine rastlanamadı. Aslında benzeşme de beklememeliyiz. Çünkü yedi kandillik İsa'nın sıfatı değil. İsa'nın açıkladığı üzere <b>yedi kandillik yedi kilisedir.</b>
3	Sağ elinde yedi yıldız taşımak	<b>Troas</b> bölgesinde ele geçmiş bir sikkenin arka yüzünde, <b>ışınlar saçan yıldız bezeğine</b> tanrının sıfatının eşlik ettiği görülmektedir.
4	Göğsünde altın kuşak bulunmak (Altın madeni, gökteki güneşin sembolüdür)	<b>Phoibos sıfatı, güneş ile özdeşleştirilir ve çok parlak</b> anlamını verir.
5	Giysileri ayağına kadar uzanmak	At üzerinde, kısa tunik ve manto giymiş olarak betimlenir. Bunun dışında, <b>Tiyateira'da</b> olduğu gibi <b>omzundaki şal dışında çıplak görünür.</b> (Benzeşme söz konusu. İsa İbrani iken Apollon Helen'dir. Giyim açısından bir farklılığın olması beklenen bir durumdur.)
6	Gözleri alev alev yanan ateşe benzemek	<b>Phoibos sıfatı, güneş ile özdeşleştirilir ve çok parlak</b> anlamını verir.
7	Başı, saçı ak, kar gibi bembeyaz	Kestel gölü yakınlarında <b>Apollon Perminoundeis</b> kutsal alanında, bir örnekte, bir niş içerisinde sadece başı

		görülen tanrının, <b>saçları uzundur (Saçları ile ilgili bu bilgiye rastlanacak benzeşme yok)</b> . Işık tanrısı Apollon'un, başı, saçları ak olarak betimlenmesi de, yüzünün parlaklığından söz edilebilir.
8	Yüzü parlayan <b>güneş</b> gibi	<b>Phoibos</b> sıfatı, <b>güneş ile özdeşleştirilir</b> ve <b>çok parlak</b> anlamını verir.
9	Ağzında <b>iki ağızlı keskin kılıç</b>	Sol omzunda <b>çift ağızlı balta</b> bulunur (Çok spesifik bir benzeşme olduğunu düşünüyorum).
10	Ayakları parlak tunca benziyor	<b>Phoibos</b> sıfatı, <b>güneş ile özdeşleştirilir</b> ve <b>çok parlak</b> anlamını verir.
11	Davut'un anahtarına sahip (açtığı kimse kapayamaz, kapadığını kimse açamaz)	Benzeşme olması beklenmez. Rab İsa'nın Davut soyundan geldiği anlatılmış iken Apollon'da bunun karşılığını bekleyemeyiz.
12	Babası ile birlikte Babası'nın tahtına oturan	<b>Philadelphia</b> 'da Apollon, <b>bir taht üzerinde, sol kolunu bir lyra-kitharaya dayamış, öne uzattığı sağ elinde sunu taşı tutarken</b> görülmektedir. Çine'ye 7 kilometre uzaklıktaki günümüz yerleşimi Araphisar'a lokalize edilen <b>Alabanda</b> antik kentinde; <b>İsotimos (veya İsiteimos)</b> sıfatı ile tanrı Apollon Babası Zeus'a denk tutulur. Bu sıfat <b>saygınlıkta eşit veya şeref bakımından denk</b> anlamlarına gelir. (Hıristiyanlıkta Baba-Oğul ilişkisiyle Zeus-Apollon ilişkisi benzeşiyor kabul edilebilir.)

Tablo 2'de gösterilenler dışında,

**Borazan sesi-flüt (kaval) çalma benzeşmesi;**

Vahiy'in birinci bap 10. ve 11. Ayetleri şöyledir:

“<sup>10</sup> Rab'bin gününde Ruh'un etkisinde kalarak arkamda **borazan sesine benzer** yüksek bir ses işittim. <sup>11</sup> Ses, “**Gördüklerini kitaba yaz ve yedi kiliseye, yani Efes, İzmir, Bergama, Tiyatira, Sart, Filadelfya ve Laodikya'ya gönder**” dedi.”

Görüldüğü gibi Rab İsa borazan sesine benzer bir sesle Yuhanna'ya yaklaşmaktadır.

Apollon ise güzel sanatların ve müziğin de tanrısıdır. Lir çalar. Ancak bir hikâyeye göre flüt (kaval) çalmada da Marsyas ile yarışır ve onu yener. Azra Erhat'tan bu hikâyeyi aktaralım:

“Tanrı Pan'ın yapıp kul andığı syrinks denilen yedi borulu kavala karşın, Marsyas iki borulu kavalın bulucusu sayılır. Bu yüzden de kimi kaynaklarda Marsyas'ın Kybele'nin alayından olduğu söylenir, çünkü Ana Tanrıça kültünde tefle birlikte bu kaval kullanılırdı. Ama asıl efsanesi şöyledir: Bu kavali bulan tanrıça **Athena** imiş, günün birinde kaval çalarken bir derenin suyundan yüzüne bakacak olmuş, kavalın yüzünü nasıl buruşturup çirkinleştirdiğini görmüş ve kavali öfkeyle atıp dere kenarından uzaklaşmış. Bir başka anlatıma göre Hera ile Aphrodite Athena'nın kaval çaldığını görerek onunla alay etmişler, tanrıça da Phrygia'ya giderek duru bir suda yüzünün gerçekten çirkin olduğunu görmüş de kavali atarken, onu yerden toplayacak olanı en büyük cezalara çarpacağına ant içmiş, Marsyas bunu nerden bilsin, yerde bulduğu kavali almış ve çalmaya koyulmuş. **Marsyas** bayılmış sesine, o kadar sevmiş ki dünyada bundan güzel ses veren saz olmadığını ileri sürmüş ve **Apollon tanrının lyra'sıyla yarışmayı bile göze almış**. Tanrı bu yarışma için bir şart koşmuş: Kim yenerse yenilene istediğini yapacak.

Yargıç olarak **Tmolos (Bozdağ)** tanrısını almışlar. Birinci yarışma sonuç vermemiş, ikincisinde Apollon Marsyas'a meydan okuyarak kavalını tersine tutup çalmasını buyurmuş, kendisi lyra'yı ters tutunca aynı sesleri çıkardığı halde, Marsyas kavalını öttürememiş, bu yüzden de yenik düşmüş. Yarışmayı gözleyen Phrygia kralı Midas gene de kavalın lyra'dan üstün olduğunu söyleyince tanrı onun kulaklarını eşek kulakları haline getirmiş. Ama bununla kalmamış, Marsyas'ı tutmuş, bir ağaca bağlamış ve derisini yüzmüş. Marsyas bu korkunç işkence içinde can vermiş. Apollon sonradan yaptığına pişman olmuş derler, lyra'sını yere atarak kırmış, **Marsyas'ı da bir ırmak haline getirmiş. Gökbel'de akan Çine çayı işte bu ırmaktır.**” (Erhat, A., 1996).

Flüt (kaval) çalan Apollon ile (flüt veya kavali çalan Marsyas olsa dahi) borazan sesiyle Yuhanna'ya yaklaşan Rab İsa benzeşmektedir (Not: Hem Marsyas hikâyesinde hem Vahiy Kitabı'ndaki anlatım(lar)da İsrail ve sur'a üfleme çağrışımı da oluşmaktadır).

#### **Ana-Oğul İlişkisinde benzeşme;**

Apollon kültürünün yerleştiği yerlerde Apollon'un tanrıçalar, ikiz kardeşi **Artemis** ve annesi **Leto** ile birlikte anılması ve saygı görmesi ile İsa ile annesi **Meryem** arasındaki kutsallaşmış ilişkide bir benzeşme görülebilir. (Not: Benzer Ana-oğul hikâyesini Antik Mısır'da anne **Hathor** ve oğul **Horus** arasında da görebiliriz. Horus, güneş olduğu gibi Apollon da Güneş tanrısıdır.)





**Şekil 7.** Meryem Ana Evi, Dilek Bağlama Yeri, Selçuk, İzmir. (Yuhanna'nın Meryem Ana'yı getirdiği Efes yakınlarındaki Bülbül Dağındaki Ev.), (Fotoğrafta önde kızım Eda Tözün, 5 yaşında) (Fotoğraf: Eylül, 2014)

### **Soter-Mesih Benzeşmesi;**

Hepsinden daha önemlisi; Apollon, Soter sıfatı ile pek çok yerde karşımıza çıkmaktadır. **Soter;** kötülüklerden kurtarıcı ve koruyucu tanrı anlamına gelmektedir. **Bu sıfat olduğu gibi İsa'nın Mesih oluşuyla benzeşmektedir.**

### **Güneş ile İlişkili diğer benzeşmeler üzerine;**

İsa'nın oniki havarisinin bulunması, ezoterik anlam olarak neyi ifade eder? Oniki havari zodyakin oniki burcudur. İsa ise Güneş'tir.

### **Yazımızın bu son kısmında;**

ESTÜDAM Mitoloji Dergisi'nde 2017 yılında yayımladığım "İsa öğretisi Hristiyanlık Değildir" ve "Hristiyanlığın Yunan ve Roma Mitolojisindeki Kökleri" isimli çalışmamızda yer verdiğimiz Zeitgeist Hareketi'ne ait görüşlere tekrar yer vermeyi uygun buldum. Göreceksiniz ki Hristiyanlığın İsa'sı Güneş ile ilişkilidir, dolayısıyla Apollon ile benzeşmeleri oldukça beklenen bir şey olmalıdır. Kendi makalemizden tekrar ilgili kısmı alıntılıyarak bu çalışmayı sonlandırıyorum:

"Zeitgeist (Zamanın Ruhü) Hareketi (...) İsa hakkında İncil kaynaklı anlatılanları bir bir değerlendirerek O'nun "Pagan Güneş Tanrısı'nın kişileştirilmiş hali" olduğu sonucuna varıyor.

Burada ortaya atılan bir iddia; Bu 12 havari de, İsa da hiç yaşamadı yönünde. M.S. 30'lu yıllar İsa'nın (a.s.) peygamberlik yaptığı yıllar... Ancak o dönemde yaşayan hiç bir tarihçinin ne O'ndan ne de havarilerinin yapıp ettiklerinden haberi yok. Hiç bir tarihsel kayıt düşülmemiş. Onların yaşadığına dair tek kaynak İncil!

İsa'nın doğumu hangi gündür? **25 Aralık mı?** Evet, Hıristiyan inancına göre...

İncil'de yıldız bilimcileri tekrar hatırlayın. Doğuda onun yıldızını gördük, diyorlardı. Bu yıldız "Sirius" yıldızıdır. Orion'un üç yıldızı ki bunlar İncil'de "Üç Kral" olarak sembolize edilmiştir. Bu üç yıldızın Sirius ile aynı hizaya geldiği tarih güneşin doğacağı yeri işaret eder, takvimler 25 Aralık'ı gösterdiğinde. Bakire Meryem, Başak (Virgo) Burcu'dur. Virgo Latince *bakire* demektir. Meryem'in de bakireliği buradan gelir... Virgo, ekmek evi de demektir ki Başak Burcu "*elinde bir demet buğday tutan bakire*" olarak tasvir edilmiştir. 25 Aralık'ta bir astrolojik olay gerçekleşir: 21 Aralık kış gündönümüdür. Kuzey yarım kürede 22 Aralık'ta güneş ufuktaki en düşük noktasına gelir. Güneşe tapan paganlar bunu "Güneşin Ölümü" olarak ifade etmişlerdir. Bundan sonra güneşin güneye doğru gidişi 3 gün süreyle durur. Üç gün sonra Güneş, Güney takımyıldızının üzerinde tekrar yükselmeye başlar. 25 Aralık'ta Güneşin olduğu yerde bir HAÇ şekli görülür. Bundan sonra Güneş kuzeye doğru hareket eder ve günler uzamaya başlar...

Bu astrolojik olaylar Güneşe tapan paganlar için çok iyi biliniyordu. Roma'nın devamı için İsa bir Güneş Tanrısı haline getirildi! Bir peygamber ortadan kaldırıldı. İlahi mesaj gizlendi ve Hıristiyanlık adı altında bir paganizm yaratıldı..."

**Aytunç Altındal'**ın "**Yoksul Tanrı Tyanalı Apollonius**" kitabında, yine Anadolu'da yaşamış bir ermiş kişi olan Apollonius'un Hıristiyanlığın İsa olarak tanıttığı kişi olduğunu iddia etmesi aklımızdan geçiyor. Burada anmak istedim. Ancak bu çalışmamızın içeriğini daha da genişletmemek için başka bir çalışma konusu olarak bu konuyu kapatıyorum.

### **Bitirirken:**

Son olarak bir soru: "**Aziz Yuhanna Efes'te Apollon'u görmüş olabilir mi?**"

### **Kaynaklar:**

5. Erhat, A. (1996). Mitoloji Sözlüğü. Remzi Kitabevi.
6. Gürdal, T. (2007) Anadolu'da Apollon Kültü. Tez Danışmanı: Coşkun Özgünel (Tez, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
7. Kunt, S. (2014). Aziz Yuhanna'nın Vahiy Kitabı çerçevesinde Yedi Kiliseler ve bu kiliselerin Hıristiyanlık tarihindeki yeri. Tez Danışmanı: Güngör, A.İ. (Doctoral dissertation, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı).
8. Kurtoğlu, R. (2016). Evanjelizm, Tanrı'yı Kıyamete Zorlamak. Asi Kita, 4. Baskı.
9. Tözün, M. (2017). "İsa öğretisi Hıristiyanlık Değildir" ve "Hıristiyanlığın Yunan ve Roma Mitolojisindeki Kökleri". ESTÜDAM Mitoloji Dergisi, 2,1,40-87.
10. Yuhanna'nın Vahiyi. <https://kutsalkitap.info.tr/?q=va%203> (Erişim: 23.10.2020).
11. Varış, T. (2000). Anadolu'daki ilk yedi kilise.
12. <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/3112/001580214010.pdf?sequence=3> (Erişim: 23.10.2020).